

Nye initiativer: Dialog, behandling eller social kontrol

Voldssekretariatets konference: Hvad gør vi - hvad virker og hvad mangler?

4/-5. maj 2000

af Søren Hertz, børne- og ungdomspsykiater, medstifter af PsykCentrum, et Center for børn, unge og familier, Frederiksborg Amt.

Når jeg holder oplæg i dag, er det bl.a. fordi jeg har været med i netværket, som voldssekretariatet har etableret, det netværk som også har etableret denne konference. Oplægget er mit, det er mig der har ansvar for det, men inspirationen kommer bl.a. fra de møder, vi har holdt undervejs - og fra de mange samtaler, jeg har haft igennem årene med børn, unge, familier og andre professionelle. Mit oplæg kan ses som en invitation til en dialog, men også indirekte som en kritik, ikke af enkelte mennesker, men af nogle af de bærende ideer, nogle af de professionelle for forståelser, der eksisterer i dette samarbejdsfelt mellem unge mennesker og deres "voksne".

Oplægget kommer til at tage sit udgangspunkt i, at børn og unge ikke kan behandles i et vakuum. Det er vigtigt at se barnet og den unge som en del af en familie og at se barnet, den unge og familien som en del af en større sociokulturel enhed. Jeg ser problemer som vanskeligheder, der er blevet mishandlet, som dialoger der er blevet stoppet og som ikke er blevet åbnet på ny. Jeg oplever, at de professionelle har et særligt ansvar for at forholde sig til spørgsmålet om den sociale kontrol som én af vore handlemuligheder, men at vi samtidig har et ansvar for at åbne dialogen igen ud fra en nysgerrighed efter at forstå, hvorfor de unge har handlet på en sådan måde, at de har fået os til at tænke i social-kontrol-baner. Jeg er optaget af, hvordan undertrykte stemmer kommer til orde, ligegyldigt om de undertrykte stemmer repræsenterer børnene og de unge, forældrene eller andre i systemet. Jeg oplever, at der bag problemer eksisterer drømme, positive intentioner, og at vi som professionelle derfor har et særligt ansvar for at trække på de ressourcer, der bredt set eksisterer i helhedsbilledet. Positiv opmærksomhed på ressourcer kommer derfor til at stå centralt i denne fremlægning.

Oplægget er bygget op omkring 6 pointer.

Når jeg tidligere nævnte det med ansvaret for dette oplæg, så er det fordi spørgsmålet om ansvar er et af de temaer, som optager mig meget i forhold til konferencens fokus :

Pointen er : Ansvar eksisterer altid i relation.

Det traditionelle modsætningspar handler om ansvar og ansvarsløshed - og dermed at være mere eller mindre ansvarlig. Som jeg ser det, er det, vi i denne sammenhæng kalder ansvarsløshed, ansvar overfor

nogle andre værdier end dem, vi selv er optaget af. Vores moral, vores værdier bestemmer vores handlinger.

Det, vi kunne kalde ansvarsløshed kan derfor være ansvar overfor andre værdier, overfor andre mennesker. For nogle ungdomsgrupper bliver ansvarsfølelsen størst overfor gruppen og det bliver derfor OK at gøre ansvarsløse handlinger overfor folk udenfor gruppen fordi handlingerne kommer til at ligge indenfor gruppens eksplicite eller implicite kodeks. For andre bliver ansvaret for at være loyal mod sin familie så stort, så det bliver vigtigt at opføre sig uansvarligt overfor dem, som familien er imod. Lige nu er der i USA en stribet af mord og overfald på homoseksuelle, fordi de i nogles øjne opfattes som en trussel mod menneskeheden, dvs. ansvaret for menneskeheden medfører uansvarlige handlinger overfor enkeltindivider. Jeg kunne blive ved, men jeg tror min pointe er klar.

Dette betyder også, at vold, kriminalitet, trusler, misbrug etc også er noget, der eksisterer i relation. Vold er ikke bare vold, således som man kan få indtryk af, når man hører visse personer tale om, at volden skal stoppes. Der er tale om kommunikation på et ikke-verbalt plan, men fortsat er der tale om kommunika-tion. Så hvad ville volden, kriminaliteten, etc sige, hvis den kunne tale.

Jeg giver ikke udtryk for, at handlingerne er OK, tværtimod. Jeg mener, det giver mulighed for :

1. Med sin faglige identitet at give udtryk for, hvad man mener om de handlinger, der udføres i henhold til en anden moral end ens egen. Folk skal ikke være i tvivl om hvad vi mener om de handlinger der begås - og sædvanligvis er de det heller ikke. Som professionelle har vi pligt til at handle, når vi oplever noget, vi fagligt ikke kan acceptere. Det er også at vise respekt for sine medmennesker.

2. Samtidig - og det er her vores respekt for alvor kommer på prøve - må vi sørge for at åbne dialogen igen ud fra en nysgerrighed på at forstå handlingerne i lyset af ovenstående tema om, at ansvar eksisterer i relation og dermed forstå handlingerne i lyset af de værdier, som vi må forsøge at kende til og forstå. Lad mig komme med et par meget forskellige eksempler til illustration :

- a. En 13 årig dreng i heldagsklasse fortæller, at han er blevet slået af faderen. Lederen af heldagsklassen kontakter faderen, lader ham forstå, at det ikke på nogen måde er acceptabel, men sørger for at åbne dialogen igen, nysgerrig efter at forstå faderens reaktion. Det viser sig, at faderen har slået drengen, fordi han oplever, at alle omkring drengen er for eftergivende overfor ham. Drengen er efter alles mening tiltagende voldsom, deltager også i kriminelle handlinger. Drengen bringer ifølge faderen vanære over familien - slægten er **efter** faderen med hans opdragelse. Lederen af heldagsklassen og faderen bliver enige om at stramme netværket om drengen, en fælles opgave for skole og familie.

- b. En 18 årig dreng bliver efter tilflytning til kommunen som 13 årig tiltagende vanskelig, mange konflikter med lærere, skulker fra skole, deltager efterhånden i kriminalitet, ryger meget hash. Jeg snakker med sagsbehandler, moderen og ham. Ved 1. samtale fortæller han sin historie, han var vred over at blive flyttet som 13 årig, var meget glad og tryk i sit tidligere miljø. Billedet tegner sig af en dreng, der fortsat er loyal og ansvarlig overfor vreden, som den 13 årige følte dengang. Ved 2. samtale er der sket væsentlige forandringer i kraft af at bygge bro til de tidligere oplevelser, men han møder

Søren Hertz, 2000

Nye initiativer: Dialog, behandling eller social kontrol. Konferencerapport: Hvad gør vi, hvad virker - og hvad mangler. Nye behandlings-metoder i relation til kriminalitetstruede unge.

København: Voldssekretariatet

stærkt hashpåvirket op til samtalen. Fokus på den sociale kontrol medfører, at han klart får at vide, at det ikke er acceptabelt. Dialogen åbnes igen med en efterfølgende snak om, at det, at han møder hashpåvirket op, kan ses som et signal til os om, at han har brug for mere hjælp til at lægge afstand til hashen.

Dette var så min 1. pointe : Ansvar eksisterer i relation. Det er vigtigt at reagere med social kontrol, når ens faglige identitet siger én det, men samtidig vigtigt at åbne dialogen igen.

Min 2. pointe handler om, at vi skaber virkeligheden sammen med vore klienter, - klienter ? - måske skulle vi vælge at kalde dem dem, som vi arbejder for. Terapi betyder, når man slår op i klinisk ordbog, sygdomsbehandling, men den oprindelige græske oversættelse er : betjening.

Når jeg er optaget af, at vi skaber virkeligheden sammen med dem, vi arbejder for, så sker det i modsætning til den meget patologi-optagede tilgang, som eksisterer mange steder i feltet i dag med fokus på personlighedsforstyrrelser, diagnoser af den enkelte og af familier. Problemet er den unge, problemet er banden, problemet er familien. Den unge bliver beskrevet som følelsesmæssigt forsømt, psykopati er igen blevet moderne som begreb. Familier bliver beskrevet som resourcefattige, som tunge - og jo mere de unge og familierne oplever sig således beskrevet jo mere lever de op til betegnelserne. Håbet og forventningerne til fremtiden falmer, skammen fylder i bevidstheden.

Set fra min position har vi en særlig pligt til at hjælpe dem, som vi har været med til at marginalisere. Ikke os personligt, men i kraft af det vi som professionelle, som kultur har været med til at skabe. Hjælpe dem - ikke ved at give dem positiv særbehandling, det skaber bare mere uværdighed - men ved at lytte til dem, give dem mulighed for at etablere ny værdighed, nye muligheder. Det har jeg i en anden sammenhæng kaldt solidarisk samhandlen - og det vender jeg tilbage til senere.

Som professionelle samskaber vi den fælles virkelighed i kraft af vore forforståelser, vore måder at forstå os selv og vores funktion i relation til de vanskeligheder, vi er sat til at løse. Det at snakke sammen skaber den verden, vi lever i sammen. Vi har derfor en særlig forpligtigelse til at forsøge at skabe verdener, som bygger på gensidig respekt og som giver vore klienter, dem vi arbejder for, muligheder for at se sig selv med værdighed. Vi er de historier, vi fortæller om os selv – de historier vi fortæller til os selv og til andre omkring os, derfor bliver det vigtigt at skabe - sammen med folk - historier, hvor denne værdighed er indbygget.

Den 2. pointe handler således om at bevæge sig væk fra dem og os og hen til en erkendelse af, at vi skaber tingene sammen. Samarbejde - fælles problemforståelser - fælles handlemuligheder - samarbejde om at nå de mål, som de nye dialoger åbner mulighed for. Vi har som professionelle i kraft af vores position et særligt ansvar for at etablere dette samarbejdsfelt.

Dem og os, det er konsekvensen af det modsatte synspunkt, dem der skal ændre sig, dem der er forkerte. Risikoen er en større og større afstand mellem dem og os, hvor tillid til samarbejde efterhånden bliver sværere og sværere at etablere.

Den 3. pointe handler om at fokusere på de positive intentioner og dermed se de negative fremtrædelsesformer som barrierer for at føre de positive intentioner ud i livet.

Søren Hertz, 2000

Nye initiativer: Dialog, behandling eller social kontrol. Konferencerapport: Hvad gør vi, hvad virker - og hvad mangler. Nye behandlings-metoder i relation til kriminalitetstruede unge.

København: Voldssekretariatet

I vores kultur bliver der let et stærkt fokus på de negative fremtrædelsesformer. I børnehaverne begynder de at snakke om en skæld-ud-kultur. Jeg selv skrev engang en artikel, som jeg kaldte : snakke om problemer er noget som de voksne har fundet på. Ved at vi som professionelle fokuserer på de negative fremtrædelsesformer, så får vi det negative til at vokse. Det vi fokuserer på vokser, samtidig er der noget andet vi overser og dermed marginaliserer.

Vi risikerer nemt ved at fokusere på de negative fremtrædelsesformer, at der opstår negative selvopfyldende profetier. De historier, som andre fortæller om os, skal der stor styrke til at holde fra livet, de risikerer nemt at blive internaliseret og dermed de historier, som vi selv fortæller om os selv.

Mange af de familier, som vi snakker om her, er familier, som har haft vanskeligt ved at leve op til deres egne drømme, visioner, deres egne intentioner. Ved at fokusere på det negative, lægger vi yderligere byrder på deres skuldre om, hvad de burde. De kan reagere med at føle sig yderligere mislykkedes, hvilket bekræfter vores forforståelser. De kan reagere ved at blive vrede, så opfatter vi det let som modstand - og dermed igen en bekræftelse på deres uformåenhed - denne gang i at se virkeligheden i øjnene. Derfor bliver fokus'et på de positive intentioner så vigtigt. Det giver mulighed for, at de kan se på sig selv og blive set på som nogle, der gerne vil - og dermed på deres potentialer. Det giver også mulighed for at se problemerne som nogle, der forhindrer dem i at leve det liv, de ønsker. De bliver på den måde ikke problemet, problemet bliver problemet - og dermed noget vi kan stå sammen om at gøre noget ved.

Mange vanskeligheder i kommunikation opstår, fordi vi bilder os ind, at vi siger det, vi siger. Et ønske om dialog medfører, at vi siger det, som andre hører. Vi som professionelle bliver i givet fald nødt til at lytte for at finde ud af, hvad det er, vi tror, vi har sagt, for bl.a. at udrydde misforståelser. Det at lytte er centralt - kombineret med at stille spørgsmål ud fra et ønske om at komme til at forstå bedre. Det at lytte er at koble sig med den andens historie, at forsøge at forstå og dermed bringe sig i en position, hvor andre også har lyst til at lytte til én. Dialog opstår først, når gensidighed er til stede.

Den 3. pointe handler således om at lytte til de positive intentioner - og at se de negative udtryksformer som forhindringer, som barrierer i at opfylde visionerne, målsætninger, de positive intentioner.

Den 4. pointe ligger lige i forlængelse af den 3. pointe. Den handler om at fokusere på ære og værdighed, væk fra skyld og skam.

I den offentlige debat er ære og skam blevet begreber, der hører sammen med den muslimske verden - eller i hvert fald en mere traditionel kultur. Ære og skam hører sandelig også til i vores sociale behandlingskultur. Jeg trækker begreberne ind, da jeg som en vigtig del af mit arbejde forsøger at gøre mit til, at folk igen føler sig værdige. Jeg siger : det gælder om at give folk æren for alle de positive forandringer, der sker - og ikke skylden for det negative. Igen de positive selvforstærkende mekanismer. Ingen kan forandre sig i et negativt defineret felt.

Skammen, nedværdigelsen, håbløsheden, det ikke at blive hørt gør, at det bliver svært at leve op til det ansvar, man som forældre ved, man har. Ære og værdighed skaber respekt, selvrespekt, gensidig respekt - og dermed noget at have et positivt, et kreativt ansvar i.

Søren Hertz, 2000

Nye initiativer: Dialog, behandling eller social kontrol. Konferencerapport: Hvad gør vi, hvad virker - og hvad mangler. Nye behandlings-metoder i relation til kriminalitetstruede unge.

København: Voldssekretariatet

Ansvar og respekt er således begreber, der eksisterer i tæt relation til hinanden. Gensidig respekt giver således mulighed for at gøre ansvar til et fælles anliggende for alle implicerede. Forudsætningen er, at alle involverede føler, at de er med i processen og har en ære i det forløb, som etableres. Dette lyder måske enkelt, men den store udfordring i arbejdet er ofte at skabe en sådan fælles problem-forståelse, som alle har en større eller mindre aktie i at gøre noget ved.

Så den 4. pointe kom til at handle om ære og værdighed som forudsætninger for et vellykket samarbejde.

Den 5. pointe drejer sig om den solidariske samhandlen - og dermed om spørgsmålet om at lytte til de undertrykte stemmer.

Den sociale indsats – behandlingsindsatsen – er igennem en årrække primært blevet rettet mod dem, der formåede at tage imod den hjælp, som systemet tilbød, på den måde som hjælpen blev tilbudt. Allerede i 1993 fortalte rapporten ”Risikobørn – hvem er de – hvad gør vi”, at vi ikke havde formået af hjælpe de mest belastede børn, unge og familier. Denne konference kan ses som et ud af mange initiativer for at gøre noget ved denne udfordring.

Jeg benytter ordet solidaritet. Jeg synes, vi som professionelle har en særlig pligt til at lytte til de stemmer, som let forstummes i de sammenhænge, vi befinder os i. De stemmer, som let marginaliseres.

Forskellige rapporter har givet os billeder af, at børn og unge i en årrække ikke i tilstrækkelig grad er blevet hørt. Tine Egelund har f.eks. i en undersøgelse påpeget, at børn og unge i helt utilstrækkelig grad bliver hørt i forbindelse med anbringelse udenfor hjemmet. Socialpolitisk har man i en periode ment, at hjælpen til børnene og de unge skulle gå igennem forældrene. Ideen har været, at ændringer hos forældrene ville forplante sig som forandringer for og med børnene og de unge.

En sikker forandringsagent er derfor ikke blevet hørt i tilstrækkelig grad. Det er på tide at lytte til, at inddrage børnenes og de unges stemmer – ikke isoleret set, men som centrale personer i det fælles forandringsarbejde.

I andre tilfælde er det forældrene, hvis stemmer ikke bliver hørt. Hos en somalisk familie brugte jeg engang ½ time på at overbevise faderen om, at jeg oprigtigt ønskede at høre historien om hans søn set fra hans perspektiv, derefter snakkede han 1½ time om, hvordan familien så på situationen og hvordan de ikke følte, at de var blevet hørt. Faderen ændrede sig i det efterfølgende fra at være en meget besværlig, til tider truende klient til en samarbejdspartner, som kunne se mere flexibelt på sin drengs vanskeligheder og fremtidige muligheder.

I atter andre tilfælde er det helheden i indsatsen, som forsvinder. Overblikket bliver erstattet af mere isolerede tiltag, som ofte kan bære præg af at være udviklet over devicen ””mere af det samme”. Foranstaltninger sættes i værk, fordi noget skal der ske, men uden egentlig tiltro til, at det forandrer noget. Det afgørende i vores arbejde er at skabe en forskel, der kan gøre en forskel. Skabe det nye, der kan forandre.

I de tilfælde, hvor jeg taler såvel med familie som andre professionelle, starter jeg ofte et møde med at benævne håbet, muligheder, det fælles ønske om forandring. Jeg gør dette, fordi håbets stemme nogle gange forsvinder, mens bekymringens stemme dominerer. Bekymring lukker for nysgerrighed, håbet åbner og etablerer nyt liv.

Alt i alt udtrykker den 5. pointe således en solidaritet med de undertrykte stemmer, en solidaritet med den fælles involvering og imod marginalisering, solidaritet med de fælles forhåbninger til fremtiden imod bekymring. Ansvar ligger hos os professionelle for at introducere denne solidaritet. Problemer opstår, når vi ikke kan finde en vej. Forandringer opstår, når alle involverede føler sig inddraget og er med til at finde en vej videre. I dette samskabende felt er vi alle medspillere, hvor adskilte forforståelse kan erstattes af fælles forståelser af, hvordan vi sammen kan komme videre.

Den 6. pointe handler i forlængelse af dette om at skabe nye dialoger – sammen med dem, vi arbejder for.

Jeg får lyst til at gå et skridt tilbage, tilbage til Michel Foucault, en fransk filosof og historiker. Hans ide er, at det ikke er muligt at skille kundskab og magt fra hinanden. Dette giver dem, der har magten, "kundskaben" til at definere andre, f.eks. som gale eller som syge. Dette lægger et særligt ansvar på os professionelle til at forholde os til vores magtposition til at definere og disciplinere andre i normalitetens hellige navn. Jeg har taget en af hans skitser med blandt mine i dag. Skitsen er højaktuel, fordi vi i disse år marginaliserer flere end tidligere.

Michel Foucault siger, at der altid vil være afvigelse i et samfund. Hvis vi som professionelle ikke lytter til de marginaliserede, risikerer vi, at de udstødes og udstøder sig selv mere. Afstanden mellem dem og os bliver større, forståelsen for hinanden mindre. Grupper af unge, der bliver til bander, er et godt eksempel på dette. Respekten for den etablerede identitet i gruppen eller banden er afgørende for, at der kan etableres et egentligt møde med den enkelte ung, en ny dialog.

Jeg mødtes på et tidspunkt med et tvillingepar og deres familie og det lokale professionelle netværk. De 2 13 årige piger var voldsomt udadreagerende, var på vej til at blive smidt ud af skolen. Den ene var besat af tanken om at de skulle være forskellig fra hinanden, den anden var optaget af ikke at være for forskellig, resultatet blev, at de blev mere og mere forskellige **fra andre** i deres forsøg på at løse deres indbyrdes relation. Respekten for og forståelsen af deres identitet som del af et tvillingepar skabte mulighed for, at de kunne finde en vej videre – hver for sig og sammen.

Pointen om de nye dialoger hænger også sammen med den seneste tids forskning i resilience – forskningen i, hvad der giver børn modstandskraft. Antonovsky og Rutter er et par af de store navne i den forbindelse. Forskningen viser, at de børn, der klarer sig bedst, er de børn, der forstår, hvad der sker omkring dem, de børn, som forstår den overordnede mening i det, der sker i deres liv og som føler sig i stand til at bidrage til løsningen af de vanskeligheder, der opstår. Andre forskere formulerer det som behovet for et meningsfuldt liv og behovet for nærværende voksne.

Også på det forskningsmæssige område skilles vejene. Der er fortsat omfattende forskning i personlighedsmæssig afvigelse, i diagnoser og patologi, men der er heldigvis også etableret et stærkere og stærkere fokus på det modsatte, nemlig hvilke faktorer bringer børn og unge videre.

Projektet "De 4 årstider" var i fjernsynet for nylig med det arbejde, de udfører, for at give plejebragte børn en mening med det, der er hændt dem. Jeg er i øjeblikket optaget af – sammen med børnene, de unge og deres familier - at skabe anderledes historier, som gør det nemmere at komme videre i livet.

Jeg er optaget af at gøre op med det, jeg kalder gamle misforståelser i de historier, som børn og unge og deres familier bringer med sig. Vi er jo som tidligere sagt de historier, som vi fortæller om os selv. Historier kan hjælpe os videre, men kan også blokere for at kunne komme videre i livet. De sidste vælger jeg nogle gange at kalde misforståelser. Et lille eksempel : En ung mand fortæller, at han har svært ved at blive mand, fordi hans egen fader altid havde svigtet ham. Vi konstruerede sammen en anden historie om en meget tæt tilknytning mellem mor og ham, en tilknytning som i en årrække havde forhindret faderen i at komme til, en far som altid gerne havde villet ham. Vi ved ikke, hvilken historie, der er den "rigtige", men jeg ved, at der er tale om en helt anderledes historie, som efterfølgende skabte ny tilknytning til faderen og nye muligheder for ham selv.

Jeg er optaget af at skabe positive modbilleder, billeder, der kan udgøre en modvægt til de negative selvbilleder, som disse børn og unge ofte har med sig. De positive selvbilleder etableres, når de unge viser, at de er i stand til at ændre deres oplevelse af selvværd gennem succesoplevelser i dagligdagen. I eksemplet med drengen blev det positive modbillede etableret som et billede af far og søn sammen, et billede som drengen kunne tage med sig som middel til at etablere ny styrke. Nye historier og dermed det jeg kalder ændring af misforståelser skaber således en solid grobund for positive modbilleder. Drømme om fremtiden er en anden mulighed for at etablere et sådant positivt udgangspunkt.

Afgørende er det at etablere et anderledes tyngdepunkt, hvor de nye historier, de nye billeder og de nye erfaringer sammen vokser sig stærke og dermed kommer til at dominere over de negative, problemmættede historier. Ny identitet er jo det samme som nye historier, som vi fortæller om os selv – **til** os selv, men ikke mindst til andre. Derfor bliver det så vigtigt, at også andre oplever, at de nye historier etableres – og dermed at andre anerkender forandringen.

Og så vender jeg tilbage til begyndelsen : Forandringen, de positive billeder, de positive historier skabes i et fællesskab, hvor vi som professionelle har et særligt ansvar for at vægte nogle historier frem for andre.

Den 6. Pointe handler således om vores ansvar for – i den fælles dialog - at vægte nogle historier frem for andre, at undgå at forstærke den afstand, der kan opstå imellem udsatte børn, unge og familier på den ene side, de professionelle på den anden. Resilienceforskningen kan i den forbindelse hjælpe os til at fokusere på det at skabe mening og på det centrale i at børnene og de unge bidrager til de forandringer, der sker.

Konklusionen lige nu kommer til at handle om vores sprogbrug og dermed om sproget som forandringsagent, sprogets anvendelighed til at skabe nye processer sammen med dem, vi arbejder for. Måske skulle jeg heller ikke kalde det en konklusion, men en invitation til dialog. Konklusioner lukker, invitationer åbner. Sproget former vores relationer – og omvendt former relationerne sproget. Metoder er noget der optager os i disse år, men afgørende er ikke metoder, men derimod kontakt – og dermed det sprog, som skaber interesse og mulighed for kontakt. Dem og os – dem og os – klienter og klientgørelse. Overfor det den dybe accept af, at vi skaber virkeligheden i et fællesskab, i et fælles rum,

Søren Hertz, 2000

Nye initiativer: Dialog, behandling eller social kontrol. Konferencerapport: Hvad gør vi, hvad virker - og hvad mangler. Nye behandlings-metoder i relation til kriminalitetstruede unge.
København: Voldssekretariatet

hvor håbet om forandringer kan medvirke til, at adskilte forforståelser kan udvikle sig til fælles stræben efter fremtidige muligheder.